

DOI: 10.22559/folklor.1017

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

***Halkın Sesi* Gazetesi Örneğinde Kimlik ve Ulusal Kimlik Oluşumunda Basının Rolü**

The Role of Newspapers on Identity and Forming National Identity: The Example of *Halkın Sesi* Newspaper

Elif Asude Tunca*

Öz

Çalışma, kimlik ve ulus kimlik kavramları kapsamında (ekseninde); Kıbrıs Türk kimliğinin oluşumunda; Kıbrıs Türklerinin en eski gazetesi olan Halkın Sesi gazetesinin yeri ve rolünü incelemektedir. 14 Mart 1942 tarihinde, Dr. Fazıl Küçük'ün kurduğu gazete yayın hayatına başladığı tarihten günümüze 77 yıldır Kıbrıs basın tarihinin kesintisiz yayımlanan tek gazetesidir. Gazete, geçen yıllar zarfında Kıbrıs tarihinin çok çeşitli evrelerine tanıklık yapmış, Kıbrıs Türk kimliğinin yerleşmesine önemli katkılar koymuştur. Gazetenin kurucusu ve sahibi Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk varoluş mücadelesinin en önemli siyasi kimliği olmuş, Halkın Sesi gazetesinin sahipliği, ardından; Mart 1943'te Lefkoşa Belediye Meclis Üyeliği, Nisan 1943'te Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) üyeliği, Nisan 1944'te Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi kuruculuğu ve nihai olarak Aralık 1959'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı yardımcılığı görevlerine gelerek Kıbrıs Türk toplumu lideri sıfatı kazanmıştır.

Kıbrıs Türk kimliğinin yerleşmesine önemli katkılar koyan Halkın Sesi gazetesi bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında ele alınmaktadır. Gazeteyi özellikle kuruluş ve ilk yıllarını kapsayan dönemi ile ele alan çalışma, başta gazetenin kurucusu ve başyazarı Dr. Fazıl Küçük'ün anıları olmak üzere Kıbrıs Türk Basın Tarihi

* Doç.Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi İletişim Fakültesi, etunca@eul.edu.tr. ORCID ID 0000-0003-0636-8247.

ve Halkın Sesi gazetesini kapsayan sınırlı sayıdaki anı–kitapta yer alan bilgilerin derlenmesi ve o döneme ait bazı haber metinlerinin taşıdığı anlamların çözümlenmesine dayanmaktadır.

Anahtar sözcükler: *kimlik, ulusal kimlik, Kıbrıs Türkleri, Halkın Sesi gazetesi, iletişim*

Abstract

The study examines the place and the role of the oldest newspaper Halkın Sesi – Voice of the People in forming Turkish Cypriots' identity within the concept of identity and national identity. The newspaper which was founded by Dr. Fazıl Küçük on March 14, 1942 is the only newspaper of Turkish press history which is published without interruption for 77 years. The newspaper has witnessed the various stages of the history of Cyprus, and has made significant contributions to the establishment of Turkish identity. The founder and the managing editor of the newspaper Dr. Fazıl Küçük was the most important political identity of the Turkish Cypriots' existence struggle. Besides being the ownership of Halkın Sesi newspaper, he was elected as Lefkoşa Municipal Council Member on March 1943, became one of the founders of Association of the Turkish Minority of the Island of Cyprus – known as KATAK) on April 1943, established Turkish Cypriot National Union Party (Kıbrıs Türk Milli Birlik Partisi) on April 1944, and in December 1959 became Vice President of the Republic of Cyprus, and gained the title of Turkish Cypriot community leader. In this study, the newspaper Halkın Sesi which made significant contributions to the establishment of Turkish Cypriot identity is studied within the frame of qualitative research method. The study compiles the memories of Dr. Fazıl Küçük - the founder and the editor of Halkın Sesi newspaper and the information that take place in limited number of books on Halkın Sesi newspaper and Turkish Cypriots' press history, and analysis the news texts published especially during the foundation years of the newspaper.

Keywords: *identity, national identity, Turkish Cypriots, Halkın Sesi newspaper, communication*

Giriş

Kim olduğumuzla, kendimizi ne olarak gördüğümüzle ilgili bir kavram olan kimlik, bireysel boyuttan ulusal ve bölgesel boyuta taşındığında farklı parametreleri de içinde barındıran bir kavram haline gelmekte, etkisi ve etkileyenleri çeşitlenmekte, bağlı olarak tanımı da güçleşmektedir. Felsefeden psikolojiye, aidiyet yaratma özelliği ile kültürel yapıdan günümüzde tartışmalarla konu olduğu siyasete kadar sosyal bilimlerde farklı tanım ve yaklaşımlarla ele alınmış; çok boyutlu bir kavramdır. Özellikle 18. Yüzyıl sonlarına doğru yaşananların etkilerini göstermeye başlaması ve 19. Yüzyılda Balkanlarda yaşanmaya başlanan ulus devletlerin inşası ile ulusal kimlik tanımlamaları konuya ilgiyi arttırmakla kalmamış farklı boyut ve etkileri de ön plana çıkarmıştır. Gerek bireysel kimlik gerekse ulusal kimlik kavramları olsun kimlik kavramının neleri kapsadığı, kimlik oluşumunda nelerin etken olduğu araştırma ve incelemelere konu olmuştur.

Bu çerçevede, özellikle ulus kimliklerin oluşumunda genelde iletişim araçları özelde ise gazetelerin etkisi önemlidir. Gazeteler, toplumların ne düşüneceğinden nasıl düşüneceğine değin, toplumsal zihniyetlerin ve bireylerin ve ulusların kimliklerinin oluşumunda en önemli etkileme unsurlarından birisi olarak ön plana çıkmaktadır.

Kıbrıs tarihi içerisinde de; özellikle Türk ve Rumların bir arada yaşadığı dönemlerde Kıbrıslı Türkler arasında ulusal kimlik oluşumu kapsamında gazetelerin işlediği rol oldukça önemli bir konu haline almaktadır. Toplum lideri de çıkararak boyutu, yazılarının yarattığı etkisi ve 1942 yılından günümüze değin aralıksız sürdürdüğü yayın hayatı ile Halkın Sesi gazetesi; Kıbrıs Türk kimliği yaratmadaki etkisi ve rolü itibarıyla Kıbrıs Türk basın tarihinde farklı bir konuma ve özelliğe sahiptir.

Bu çalışmada, Halkın Sesi gazetesi ve Kıbrıs Türk kimliği yaratmadaki rolü ve etkisi ele alınmaktadır.

Nitel araştırma yöntemi kapsamında ele alınan çalışmada öncelikle bireysel kimlik kavramından ulusal kimlik kavramına uzanan boyutuyla kimlik olgusu ele alınmış, ardından ulusal kimlik oluşumunda etkili olan unsurlara ve bu unsurlar içerisinde iletişim, iletişim araçları ve özellikle gazetelerin yeri ve önemine değinilerek Halkın Sesi gazetesinin kuruluş ve ilk yayın yıllarını kapsayan dönemi çerçevesinde Kıbrıs Türk kimliğinin oluşumundaki rolü incelenmiştir.

Çalışma, başta gazetenin kurucusu ve başyazarı Dr. Fazıl Küçük olmak üzere gazetede yazı yazar KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ve önemli gazetecilerin Kıbrıs Türk Basın tarihi ve Halkın Sesi gazetesini kapsayan sınırlı sayıdaki anı-kitapta yer alan bilgilerinin derlemesi ışığında, basılmaya başlandığı ilk yıllardaki yayınlarında yer alan bazı haber metinlerin taşıdığı anlamların çözümlenmesiyle ele alınmıştır. Böylece Kıbrıs Türk kimliğinin oluşumunda basının ve özelde Halkın sesi gazetesinin yeri ve önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Bireysel kimlik kavramından ulusal kimlik kavramına kimlik olgusu

En genel olarak, kişinin kim olduğunu sorgulamasıyla; yani ‘ben kimim?’ sorusuna karşılık bulan, kişinin ‘belirli bir kimse’ olmasını ifade eden kimlik kavramı; “kişiliği ve benliği merkez haline getirerek ele alan psikoloji, ‘özdeşlik’ anlamındaki kullanımı üzerinden ele alan felsefe ve cinsiyetin toplumdaki yeri ve sınıf farklılıklarını oluşturması kapsamında ele alındığı sosyoloji” (Tamer, 2014: 84) bilimleri ile; aidiyet yaratma özelliği ile ele alan kültür ve kültürel yapıya ait bir kavramdır. Hatta günümüzde küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan çok kültürlülük/ çok kimliklilik kavramı çerçevesinde olduğu gibi; tarihte de toplumsal ve siyasal hayatın tartışmalara konu olan kavramdır.

Psikolojik çerçevede benliği, kişiliği sorgulayarak şekillenmeye başlayan kimlik; bir özbilinç yani kendini farketme ve tanımlayabilme hali yaratmakta (Türkbağ, 2003, Güleç, 1992), bireyin kişisel kimlik oluşturmasını sağlamaktadır (Güleç, 1992).

Jan Assmann, *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* çalışmasında (1997) kimliğin iki boyutu olduğunu ve bunlar arasında paradoksal bir ilişki olduğuna değinmektedir. Dilbilimde bağımlılık ve kuruculuk arasındaki diyalektiğe dayanan yaklaşımdan biri, “ben”in dışarıdan içeriye doğru olduğu yani bireyin ait olduğu gruptaki etkileşim ve iletişime dâhil olması ve grubun da kendisini algılayışını benimsediği oranda

ortaya çıkışıdır. Yani “biz kimliği”nin ”ben kimliği”nden önce geldiği, bütünü parçadan daha önemli olduğudur. Diğeri ise; “biz kimliği”nin (ya da ortak kimliğin) “biz”i oluşturan ve taşıyan bireylerin dışında olmadığı yani “bireysel bilgi ve bilincin ürünü” olduğudur (Assmann, 2015: 140) ki bu boyutuyla parça bütünden daha önemli bir hal almakta, “biz bilincinin taşıyıcısı olan toplumun oluşumunu sağlamaktadır” (Assmann, 2015: 141). Diğeri bir ifadeyle toplum, bireyin karşısında ayrı bir varlık olarak değil, onun kimliğinin kurucu bir unsuru olarak ortaya çıkmaktadır (Assmann, 2015: 141), yani ben kimliği de dahil kimlik toplumsal yapıdır ve bu haliyle de kültürel kimliğe eşittir.

Biz kimliği (ya da ortak kimlik) grup ya da toplum olsun üyelerin kendilerini grup ile özdeşleştirmeleriyle alakalıdır. Eğer grup üyelerinin ortaklığı fazlaysa grup üyeleri arasındaki birlik ve bağlılık da yüksektir.

Ortak kimliklerin (ya da grup kimliğinin) oluşumunu sağlayan durumlardan birisi de zıtlık ya da çatışma halleridir. Assmann’ın uzlaşmazlık diye nitelendirdiği bu koşul bilinçlenmeyi ve temel yapının güçlendirilmesini, böylelikle ortak kimliklerin oluşmasını mümkün kılmaktadır (Assmann, 2015: 144).

Kişinin sorgulamalarıyla başlayan ve kendini anlama çabası içerisinde yoğrulan kavram, başkalarının kişiyi nasıl gördüğü ve kişinin kendisini dışarıya nasıl gösterdiği boyutlarını kapsar (Doğan 2000: 9). Jacobson Widding’in ifadesiyle; “öteki olmadan ben kavramı da olamayacağı gibi başka gruplar olmadan biz bilinci de olamayacaktır” (1983: 239). “Ben” ve “öteki”nin karşılığı ile var olan bir kavramdır. Diğeri bir ifadeyle; “kişinin içine ait olan ötekidir” (Hall, 1998: 71). Connoly’nin yaklaşımıyla kimlik (1995: 93) var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı “öteki”liğe dönüştürür.

Kişinin kendisini sorgularken verdiği cevap ya da kendini tanımlayışı; içerisinde aidiyet (mensubiyet) unsurunu da barındırmaktadır. Gerçekte bireyin kendini topluma ait hissetmesi bilinçlilik halinden ziyade doğal bir durumun yansımasıdır. Göka bunu (2006), grup – varlık olan ve hep bir grubun içine doğan insanın ontolojik yapısı gereği aidiyet ve mensubiyet duygularından arınmış bir kimliğinin söz konusu olamayacağına (Göka 2006: 310) bağlamaktadır. Assmann’a göre bu aidiyet ancak bilince çıkarılarak örneğin gruba girme ayinleri ya da farkına varılarak örneğin farklı toplumlar ve yaşam biçimleri ile karşılaşma sonucu bir biz kimliğine doğru güçlenebilir. Ortak kimlik, ortak aidiyetin bilince çıkarılmasıdır. Buna göre kültürel kimlik de bir kültüre katılımın bilince çıkarılması ya da o kültüre ait olduğunun ilan edilmesidir (Assmann, 2015: 143).

Bu anlayış çerçevesinde kimlik ya da bireysel kimlik, bir toplumda, kültürde dünyaya geldiği ve yaşamına devam ettiği için toplumsal kimlik ile birlikte, etkileşimli olarak oluşur ve bu da kimliğin toplumsal yönünü yani bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş olarak kabulünü ifade eder (Tamer, 2014: 86).

Psikolojiden sosyal psikolojiye, sosyal psikolojiden de toplumsal yapıya taşınan boyutuyla kimlik, kişinin demografik özelliklerinden çok ait olduğu gruba ya da sosyal yapıya ilişkin ‘aideyetlerinin’ etken olmaya başlamasıyla ilişkilidir. Türkbağ’a göre (2003) aidiyet aynı zamanda, insanın hangi kültür birikiminin içinde belirlendiğini, hangi birikime bağlı olduğunu ortaya koyar (2003: 215). Bu da kimlik olgusunun oluşumunda önemli bir diğeri boyutu ortaya koymaktadır ki o da ulusal ya da kültürel kimlik kavramıdır. Özellikle moderne kavramı çerçevesinde kimliğin oluşumunda en önemli etken ulusal kimlik kavramıdır.

Kültürel kimlik kavramını özcü ve tarihsel olmak üzere iki açıdan ele alan Larrain (1995)'e göre, kapalı ve dar bir algılama olan özcü algılamaya göre kültürel kimlik tamamlanmış bir olgu, oluşmuş bir öz olarak değerlendirilmektedir. Kapsayıcı ve açık bir algılama olan tarihsel algılamaya göre ise kültürel kimlik, üretilen, sürekli bu üretim sürecinin içinde olan, hiçbir zaman tümüyle tamamlanmamış, gelişmeye ve değişmeye açık bir olgu'dur (Larrain 1995: 217, aktaran Mora, 2008: 4), bir "oluşma sorunudur" (Hall, 1998).

Uluslaşma süreci ve ulusal kültür kapsamında ulus devletlerin doğuşu ve ulusal ideolojilerin egemen hale gelmesi sosyal yapılar içerisindeki bireyleri de yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Bu boyutuyla kültürel kimlik ya da ulusal kimlik, "ulusal kültürün yaratılmış olması ile ulusal devletin yönetiminde, belirli coğrafya sınırları içinde yaşayan tüm bireylerin ortaklaşa yaşadıkları, hissettikleri tarihsel/kültürel kimlik (bizlik) duygusudur (Mora, 2008: 4). "İçinde yaşanılan, katılma ve paylaşma özellikleriyle üyesi olunan bir kültürel çevrenin, yaşama tarzının fertlere ve sosyal gruplara yansımaları, onlarda somutlaşmasıdır" (Erkal, 1999: 34). Kavramı, sosyal ya da kolektif kimlik olarak ele alan Hall'a göre (1998), büyük ölçekli, her şeyi kuşatan, türdeş, sınıfa, ırka, ulusa, toplumsal cinsiyete ilişkin kimlikler" dir (Hall, 1998: 67). Hannum bunu (2007) yaş, etnisite, ırk, din, ulus, sosyo - ekonomik yapı ve kişiyi sosyal bir grubun parçası haline getiren unsurların kombinasyonu olarak ifade etmektedir.

Modern dönemin kimlik siyasetini belirleyen siyasal örgütlenme tarzını, birbirlerine mükemmel biçimde eklenmiş olan ortak bir dil, din, kültür, halk, toprak ve devlet kavramı üzerine inşa edilmiş olan ulus - devlet modelleri oluşturmaktadır (Duman, 2007: 17). Bunlar, aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine, kültüre, tarihe sahip, aynı ülküyü hedefleyen kişilerin oluşturdukları devlet modelleridir. Ulus devlet altında oluşturulan "aynı"lık ile bir kimliksel aidiyet oluşturulmakta bu "aynılık" da beraberinde "ötekilik" kavramını getirmektedir. "Geçmiş"leri bu "aynılık" ya da "ötekilik" çerçevesinde ulusların kendilerini anlama ve tanımlamaları için başvurdukları kaynağı oluşturmaktadır.

Kimlik kavramını "kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama - ilişki kurma - tanıma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamı" (Bostancı, 1998'den aktaran Tamer, 2014: 84) olarak tanımlayan Bostancı'nın ulus kavramını ele alışı da kimlik ve siyasi kimlik üzerindedir. Ulus kavramı; "insanlara bir aidiyet ve kimlik vermenin yanı sıra, hayatımızın her anına damgasını vuran; hayatı anlamlandırma, kalkınma, gelişme ve refahı motive etme işlevlerini yerine getirebilen temel kolektif siyasi kimlik" tir (Bostancı, 2003: 7 - 8).

2. İletişim ve iletişim araçlarının ulusal kimlik oluşumundaki yeri

Ortak kimlik oluşumuna iletişim perspektifinden bakıldığında ise dil ve dilin kullanımı ön plana çıkmaktadır. Dil "ortaklık" ve grup üyelerinin iletişim biçimlerini oluşturmada en eski ve en önemli araçtır. Toplumsal kimlik oluşturma çerçevesinde aidiyet ve sosyal aidiyet bilinci yaratmanın ve bunu sürdürmenin aracını oluşturmaktadır. Joshua Fishman da kimlik kurma ve kimliğin iletilmesinde dilden daha iyi semboller sistemi olmadığına dikkat çekmektedir (Jacobson Widding, 1983: 277). Assmann'a göre sosyal aidiyet bilinci ortak bir simgesel sistemin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır (2015: 148 - 149). Bu noktada dil, kelime, cümle ya da metinden daha geniş bir boyuta taşınarak gelecek - görenek, giyim - kuşam, yeme - içme, müzik, resim, dans, heykel, türkü, gibi simgesel

yapılardan oluşur noktaya dönüşmektedir. Yani dil ve iletişim, kültürel anlamın oluşumu, dolaşımı ve nesillere aktarımına imkân tanıyan bir olgu halini almaktadır.

Yazısız kültürlerde ayinler ya da ritüel iletişim kimliği kollayan bilginin dolaşımından ve yeniden üretiminden sorumlu (Assmann, 2015: 153) iken yazıya geçişle birlikte toplumlarda buna yazıt (tablet), matbaanın icadıyla kitap, gazete, teknolojik gelişimle radyo, televizyon eklenmiş bulunmaktadır.

Gerek bireysel gerekse kolektif yani ulus kimlikler açısından kitle iletişim araçları, sadece kullandıkları dil ile mevcut kültürel kimlikleri yansıtmakla kalmamakta, aynı zamanda ulus kimliklerin oluşumu ve içinde yer alınan kültürel yapılara ait unsurların nesilden nesile aktarımında da önemli role sahiptirler.

İletişim araçlarının işlevleri üzerine yapılan araştırmalarda çeşitli yaklaşımlar bulunmakla birlikte en genel ve bilinen işlevleri olarak; bilgilendirme, eğlendirme/eğlence, kamuoyu yaratma, toplumsallaştırma ve kültürel devamlılık sağlama (Katz vd., 1995, Burton, 1995, McQuail, 1987) gösterilmektedir. İletişim araçlarının toplumları eğlendirme ve içinde yaşanılan topluma ve bütünde dünyaya ait haber değeri taşıyan bilgilerin aktarımı işlevlerinin ve bu sayede kamuoyu yaratmanın yanısıra, toplumsal birlik yaratma yani toplumsallaştırma ve gelenek, görenek, inanç ve toplumsal değerlerin yeni kuşaklara aktarımını sağlayarak kültürel devamlılık oluşturma gibi önemli rolleri bulunmaktadır.

Bu roller iletişim araçları tarihinin her döneminde etkin olmuş, iletişim araçlarının toplumsal yapılar üzerindeki etkisi ve kimliklerin oluşturulması ve yerleşmesindeki fonksiyonunu da güçlendirmiştir.

3. Kıbrıs Türk toplumunda basın ve basınının rolü

Tarih boyunca çok çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış olan Kıbrıs adasının Türk varlığı ile tanışması, 1571’de Osmanlı İmparatorluğunca fethedilmesi ile olmuştur. Adaya, Anadolu’dan gönderilen Türkler, önce Osmanlı ardından yönetimin -kira karşılığı; 1878’de İngiliz egemenliğine geçişini takiben İngiliz yönetimi altında Rum toplumu ile birlikte yaşamaya başlamıştır.

Balkanları saran milliyetçilik ve ulus devletlerin oluşmaya başlaması ve 1830’da Yunanistan’ın kurulması etkilerini; Kıbrıs adasında da göstermiş, adadaki Rum toplum Enosis yani adayı Yunanistan’a bağlama arzusuna tutulmuştur. Yönetimin İngilizlere geçtiği 1878 yılından itibaren adadaki Rum nüfusun İngiliz yönetiminden imtiyazlar elde etme çabalarının yanı sıra Enosis’i gerçekleştirme arzuları süregitmiş, buna karşılık müslüman Türk nüfus, kimliğini ve adayı geçici bir süreliğine İngiliz yönetimine kiralayan Osmanlı İmparatorluğu’nun adadaki haklarını koruma mücadele ve mukavemet çabalarına girişmiştir. Bu çabaların en önemli aracını da, dönemin Türk toplumu arasında birlik sağlayacak, hakları koruyacak, bilinçlendirecek, kültürel paylaşımı arttıracak ve siyasi düşüncelerin halka yayılmasını sağlayacak basın oluşturmuştur.

Tarihsel boyutuyla Kıbrıs Türk toplumunda iletişim araçlarının ve özellikle gazetelerin yayın hayatına başlaması ulusal kimlik oluşturma kapsamında olmuş, Rumların Enosis’in etkin olduğu kilise örgütlerine, Milli Meclislerine ve kulüplerine karşılık Türklerin herhangi

bir “toparlayıcı” kulüplerinin olmaması bu yöndeki eksikliğin giderilmesi çabalarını ortaya çıkarmıştır. Nitekim Osmanlı Kıraathanesi (Kıraathane-i Osmani) müdavimlerinin; düşüncelerini yaymak için duydukları ihtiyacın adresi gazete kurmak olmuştur.

Kıbrıs Türk basınının ilk dönemi olarak da ifade edilebilecek (1878 - 1931) bu dönemin gazete yayınlama çabaları, dönemin “Kıbrıslı Türk aydınlarının örgütlenme çabaları sonucunda” (Kıbrıs Türk Basın Tarihi, 2012: 20) olmuştur.

Fedai ve An, *Örnekleleriyle Kıbrıs Türk Basın Tarihi* adlı çalışmalarında bu çabaların gerekçesini şöyle anlatmışlardır:

“Anavatan’dan siyasi açıdan ayrı düşsek bile, diliyle, diniyle, her şeyiyle, halâ bu imparatorlukta Türk halkının bir uzantısı olduğumuzu sürdürmeliydik. İngiliz’e karşı haklarımızı koruyacak, Enosis’e giden yolu tıkayacak ve eğitim-öğretim bakımından halkımızı bilinçlendirecek, esnaf ve san’atkârlarımızın güçlenmesine katkıda bulunacaktık. Ama her şeyden önce bu düşüncelerin halk tabakalarına yansıtılması gerekiyordu. Yeni Osmanlı Kıraathanesi’nin şimdi, evveleminde, bir gazeteye gereksinimi vardı. Ve de bu gazete bu kulübün düşüncelerini yayacak, yani ‘naşir-i efkârı’ olacaktı. Adını Zaman koydular ve aralarında topladıkları paralarla satın alınan matbaayı da Lefkoşa’nın Laleli semtine götürüp kurdular” (2012: 4).

14 Kasım 1889 tarihinde 16 sayılı yayınlama hayatı ile Lefkoşa’da yayınlanan Saded adlı bir gazetenin varlığından söz edilmekle birlikte bunun gerçek bir gazete olmadığı ifade edildiğinden (Fedai ve An, 2012: 7), Zaman gazetesi Kıbrıs Türk basın tarihinde; dönemin Türk aydınlarının örgütlenmesi ile yayınlanan ilk gazete olarak yer almıştır.

Gazete yayım amaç ve ilkeleri olarak (Ünlü, 1981: 20); “İngiliz sömürgeciliğiyle savaşmak, ulusal bilinci ayakta tutmak, Rum gazeteleri ile savaşmak, Enosis’e karşı durmak, Kıbrıslı Türklerin sesini duyurmak, Türk dilini ayakta tutmak, Türk esnaf ve işçisinin haklarını korumak, Türk ahlak ve eğitimine hizmet etmek, adadaki Türklerin çıkarlarını gözetmek” gibi çabaları belirtmiştir.

Kıbrıs Türk basın tarihinin ikinci dönemi olarak ifade edilen 1931 – 1958 yılları ise; İngiliz döneminde yeni Türk harfleri ile yayımlanan gazeteleri kapsayan dönem olma özelliği ile; Rumların Enosis düşüncelerinin arttığı, dünya ekonomik krizinin ve II. Dünya savaşının etkilerinin Kıbrıs’ı da etkilediği, Kıbrıslı Türkler için yokluk, savaş ve zorlukların yoğun yaşandığı bir dönem olması (Kıbrıs Basın Tarihi, 2012: 66) ile öne çıkmıştır. Bu dönemde, İngiliz yönetimi altındaki adada ağır siyasi ve ekonomik şartlara rağmen kısa süreli yayınlanan bazı Türk gazeteleri ile uzun soluklu çıkan gazetelere rastlanmaktadır. 1942 yılında yayınlama hayatına başlayan Halkın Sesi gazetesi uzun soluklu yayınlanan gazetelerden olmuş, Ocak 1943’te yayınlarından ötürü İngiliz yönetimince 3 ay kapatma cezası alması hariç aralıksız yayınlarını sürdüren ve günümüzde de yayınlanan tek gazete olma özelliğine sahiptir.

4. Halkın Sesi Gazetesi örneğinde Kıbrıs Türk kimliği oluşturma çabaları

14 Mart 1942 tarihinde, Kıbrıs Türk kimliğinin varoluş mücadelesinin en önemli kişisi olan Dr. Fazıl Küçük tarafından kurulan Halkın Sesi gazetesi, yayınlama hayatına başladığı tarihten günümüze kadar kesintisiz yayınlanan tek gazetedir. Bu özelliğinin yanı sıra gazetenin

kurucusu ve sahibi Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk mücadelesinin en önemli siyasi kimliğidir. Gazete sahipliğinin ardından; önce 21 Mart 1943'te Lefkoşa Belediye Meclis Üyeliği'ne, daha sonra kurucularından olduğu 18 Nisan 1943 tarihli Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK)'nun üyeliğine, takiben 23 Nisan 1944'te Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'nin kuruluşuna ve nihai olarak 3 Aralık 1959'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı yardımcılığı görevine gelerek Kıbrıs Türk toplumu lideri sıfatı kazanmıştır.

İlkokul sıralarındayken duyduğu “halkın sesini işiten, duyan yok” sözlerinin etkisi ile gazetenin adını Halkın Sesi olarak belirlediğini ifade eden Dr. Küçük (Kıbrıs Türk Basın Tarihi, 2012: 226), yayımlanan ilk sayısında, bizzat kendisinin kaleme aldığı yazı ile yayım amaçlarını şu şekilde belirtmiştir (Kıbrıs Türk Basın Tarihi, 2012: 225 – 226):

“Artık Söz (gazetesi) yaşamıyor¹. Memleket dilsizdir. Biz Türk halkı, dünyanın bu karmaşık ve karanlık günlerinde etrafımızda olup bitenlerden habersiz, boşluk içindeyiz. İşte bu büyük noksanlığı düşünerek huzurunuzda çıkıyorum. Memleket bize kendine borçlu olduğumuz vazifeleri ödememizi emrediyor. Halkın Sesi gazetesi, Türk'ün şerefli ve onurlu sesi olacaktır”.

Halkın Sesi, II. Dünya Savaşı yıllarında yani ekonomik anlamda dünyanın sıkıntılı olduğu bir dönemde yayın hayatına başlamış bir gazetedir. Dr. Küçük, yine kendisinin kaleme aldığı ilk yazısında dönemin ekonomik şartlarına da değinilerek Türk toplumunun içinde olduğu durumu şöyle ifade etmiştir: “Bir gazeteye büyük ihtiyaç duyulduğu günlerdi. Avrupa ateşler içinde yanıyordu. Radyoların verdiği haberlerden başka, yeni bir şey öğrenmek olanağı yoktu... İş bununla da kalmıyor, en ufak derdimizi ve şikayetlerimizi dahi, hükümet işitemiyordu.... Savaş yıllarında yeni bir gazete çıkarmanın kolay olmayacağını takdir edenler, haklı olarak atılmıyordu ortaya. Zaten bizim tarafta elle çalışan, elle dizilen iki iptidai matbaadan başka bir şey yoktu” (Güvenir, 2016: 38 – 39).

Gazetenin ilk sayısında yayın ilkelerine de yer verilmiştir. Buna göre gazetenin yayın ilkeleri;

Türk toplumunun haklarını korumak, toplum dertlerini dile getirmek, bağımsız olmak, sömürge idaresi ve Rum emelleri ile mücadele etmek, anavatan sevgisini ve ona bağlılığı idame ettirmek, memleketteki sanat hareketlerini destekleyip teşvik etmek, okulların kayıtsız şartsız Türk toplumuna devredilmesi, Evkaf'ın kayıtsız şartsız Türk toplumuna bırakılması, müftülük makamının ihdası, islam kanunları diye yürütülen mahkemelerin, Anavatan'ın kabul ettiği medeni kanunlarla yürütülmesi, miras, vesayet kanunlarının Anavatan'ın kabul ettiği mahkemelerin benzeri olması ile uygulanması (Güvenir, 2016: 41) şeklindedir.

Gazetenin yine ilk sayısında Dr. Küçük, dönemin İngiliz yönetimi altındaki Rumlarla Türk toplumu arasında bir karşılaştırma yaparak Rum toplumundaki ilerlemeye karşılık Türk toplumundaki gerilemeye dikkat çekmiş ve artık Kıbrıs Türk toplumunun da örgütlenmesi gerektiği konusunu ifade etmiştir:

Cemaati kemiren dertleri ortaya atıp onların tedavisiyle meşgul olmak istiyoruz. Çünkü acı da olsa itiraf etmeliyiz ki biz Kıbrıs Türkleri yanı başımızda yaşayan unsurlarla içtimai sahada kıyas kabul etmez bir gerilikteyiz. Onların yorulmadan, bıkmadan, usanmadan kurdukları sayısız teşkilatlardan habersiz kaldık, yahut görmek istemedik. Onları saadete kavuşturan kalkınma gayretlerini takdirle değil, istihfaf nazarlarla seyredip onları taklit etmeyi kendimize bir şerefsizlik, izzet-i

nefsimizi rencide edecek bir keyfiyet addettik... Onların bin bir teşkilatı var; bizim hiçbir şeyimiz. Onlar birbirlerine kilit olmuş el ele vermiş, düşeni kaldırmaya, destek olmaya çalışır. Biz sapa sağlam dimdik yerinde duranı devirmeye çalışırız... gazetemizin en büyük gayelerinden birisi de aile ve içtimai sahadaki mevkiimize hız vermek ve onu kendimize benimsetmektir... (Fedai ve An, 2012: 68 – 69).

Gazete kısa sürede Kıbrıs Türk halkının dikkatini çekmiştir. Bu kapsamda, KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı ve uzun yıllar Dr. Küçük ile dava arkadaşlığı yapmış olan Rauf Raif Denктаş, Halkın Sesi ile tanışmasını ve kendisi üzerindeki etkisini şöyle ifade etmiştir:

Bir gün (14 Mart 1942), Girne’de Halkın Sesi’ni gördüm. İlk sayıydı. Gazeteyi alıp okudum. Heyecanım büyük oldu. Gazete... kendime dava yaptığım konulara açık, o ruhu terennüm eden (ifade eden) bir gazeteydi. Derhal oturup gazeteye bir yazı gönderdim. Yazım neşredildi... Dr. Küçük’ü muayenehanesinde ziyaret ettim... Gençlerin Halkın Sesi’ni heyecanla benimsemiş olmalarından çok memnundu... Dr.Küçük korkusuz bir adamdı!... Halk liderini bulmuştu. Kendisini başlangıçta yadığayanlar çoğalmıyor azalıyordu. Doktor, muhaliflerine karşı acımasızdı fakat davaya ters düşükleri kanaatinde olduğu için böyleydi (Güvenir, 2016: 43).

Dönemin önemli gazetecilerinden Hikmet Afif Mapolar da gazetenin bir ekol olduğunu ifade ederek aydın kafaların, devrimci fikirlerin toplandığı bir çatı olduğunu belirterek gazetenin ilk yayınlanmasına dair anılarını “toplumun ne siyasi bir partisi ve ne de bir örgütü vardı. Her türlü kuruluştan yoksun bir toplumdu bu toplum. Halkın Sesi’yle yükselen sese karşı sömürge uşakları savaşım veriyorlardı...” (Güvenir, 2016: 47) şeklinde ifadeleriyle, gazetenin yayınlarına karşı başta muhaliflerin görüşlerinin yanısıra İngiliz yönetimindeki olumsuz bakış açısını da ifade etmiştir.

Nitekim gazete, 21 Ocak 1943 tarihinde İngiliz karşıtı propaganda yapmaktan dolayı İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından üç ay kapatılmış (Kıbrıs Türk Basın Tarihi, 2012: 227) buna karşılık, haberin duyulmasını takiben Dr. Küçük’e teselliye gelen çok sayıda kişi olmuştur. Hikmet Afif Mapolar da gazetenin kapatılmasıyla ilgili olarak; “sömürge idaresi Halkın Sesi’ni kapatmakla halkın ruhunu da öldüremezdi ya. Bir kez Halkın Sesi’yle bu halka taze bir ruh gelmiş, özgürlük savaşımının tohumları atılmış ve bu tohumlar yeşermeye bile başlamıştı” (Güvenir, 2016: 48) demiştir.

Yayın hayatına II. Dünya Savaşı yıllarında; 1942’de başlayan Halkın Sesi, 1945’te yani II. Dünya Savaşı’nın sona ermesini takiben, Enosis görüşünde olan Rumların yasaklarının kalkmasının ardından adaya dönmeleriyle tekrar Enosis görüşlerini dile getirmelerine karşılık Türkiye’yi uyaran yazılara yer vermiş, bununla birlikte; Türkiye’deki Kıbrıslılar Dr. Küçük’le işbirliğine girerek Türkiye’de Kıbrıs Türk Kültür Derneği’ni kurmuşlardır. Buna karşılık, yine aynı dönemde Kıbrıs Türk gençlerine eğitim veren ortaokul ve liselere Türkiye’den öğretmenler getirtilmiştir (Güvenir, 2016: 44).

1931 yılında, Rumların İngiliz yönetimine isyanının hemen ardından adadaki tüm okullar İngiliz denetimi altına alınmış, ilkokullarda tek bir basılı okuma kitabı okutulurken dersler öğretmenlerin sözlü anlatımıyla gerçekleştirilmiştir. Kıbrıslı Türkler açısından eğitimde genel görüntü; “okullar İslam Okulu Maarif Müdürü ise İngiliz şeklindedir. Ünlü’nün aktarımıyla (1981: 148) “tüm okullarda derse girmeden önce öğrencilere Türkçe’ye çevrilmiş Kral marşı

söylenir, krala dua edilir sonra sınıflara girilirdi. Ulusal duygulardan yoksun kuşaklar yetiştirilmek isteniyordu Kıbrıs'ta...". Kıbrıs Türk toplumu arasında eğitimin içinde olduğu bu durumu Halkın Sesi gazetesi sayfalarına taşımak istemiş, yatılı öğrencilerin de olduğu Victoria Kız Lisesi'ndeki İngiliz öğretmenlerin tutum ve davranışlarının Kıbrıs Türk toplumuna ters gelişine vurgu yaparak ve o günlerde öğrencilerin kaldığı yatakhanedeki bir olayı konu eden uzun bir haber hazırlamış, ancak gazetenin Hukuk Müşaviri'nin uyarısıyla yazı gazeteden çıkarıldığı gibi yerine yeni bir yazı dizilemeyeceğinden ertesi günü gazete yayınlanamamıştır. Onun yerine gazete; sorumluları sözlü olarak protesto etmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra da Kız Lisesi Lefkoşa'dan Lapta'ya nakledilmiş, nedeni sorulduğunda da devam eden savaş gösterilmiş ve "çocukların selameti açısından" denilmiştir (Ünlü, 1981: 148).

Halkın Sesi'nin 10 Temmuz 1942 tarihli sayısında bu nakille ilgili "Lise" başlıklı haber yayınlanmış ve yazıdayayınlanmıştı:

... Diyebiliriz ki, mekteplerimizin uzaklaştırılması Türk cemaatine en büyük darbe, Türk esnaf çocuklarına da en büyük fenalığı getirmiştir. Çünkü bu vesile ile yüzlerce orta sınıf çocuklarını tahsilden çekip başka iş aramak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu hareketle tahsil yalnız zengin çocuklarına inhisar etmiş, diğer sınıf ezilmiştir. Halbuki tahsil yalnız bir sınıf halk için değil, her sınıf halkın istifade edeceği bir nimet olmalıdır... (Ünlü, 1981: 148).

Bu haberi takiben; yine eğitim üzerinden bu kez Dr. Küçük'ün kaleminden bir başka olay gazetenin sayfalarına yansımıştır. Habere konu olan olay, Almanya'nın Yunanistan'ı işgalinin ardından Kıbrıs'a sığınan Yunanlı göçmenlerin Lefkoşa Türk Kız Lisesi'ne (Victoria Lisesi) yerleştirilmeleri ve göçmenlerin de binaya Yunan bayrağı çekmeleridir. Olay Türk toplumu içerisinde infiale yol açarken Enosis yanlısı Kıbrıslı Rumları sevindirmiştir.

18 Temmuz 1942 tarihli "Mes'ul Kim?" başlıklı yazısında Dr. Küçük şöyle diyor:

... Bir kaç gündün beri irfan ocağımızın üzerinde yabancı bir bayrağın (?) dalgalandığını görüyoruz. Diün idarehanemize hücum eden saf kanlı Türkler heyecan içinde milliyet ve izzetinefsimize indirilen bu ağır darbenin kimin tarafından ve niçin yapıldığını öğrenmek istemişlerdir. Bilmiyorum, her fırsat düşükçe ezilmek, yok edilmek istenen bu masum Türk cemaatinin günahı nedir? Kimsesiz kaldığından mı bütün hakaretler, ezgiler, cefalar daima omuzlarına yükleniyor... Tarafsız ve soğukkanlı düşündüğümüzde, yabancı bir bayrağın çekilmesinde Rum muhacirlerinin hiç bir sorumluluğu yoktur. Mesuller, ancak bayrağın çekilmesini emredenlerdir. Ne acıdır ki, hala mabetlerimiz üzerinde Türk bayrağı bile göremezken, mabet kadar kutsal ilim ocağımızın tepesinde bayrağımızdan başka bir bayrak görüyoruz. Türk, evvelce de söylediğim gibi soğukkanlıdır, munistir, itaatkardır, kanunlara hürmet eder.. Yalnız tahammül edemediği izzetinefs ve milliyetine yapılan haksız hareketlerdir (Ünlü, 1981: 149).

Dönemin zor ekonomik şartları içerisinde yayın yapmaya çalışan Halkın Sesi'nin haber akışının kilit noktasını doğaldır ki gazetenin sahibi ve yayıncısı Dr. Küçük oluşturmuştur. Halkın Sesi'nin yayım hayatına başlamasından kısa bir süre sonra Kıbrıs Türk siyasetinin de önemli ismi haline gelen ve "toplum lideri" sıfatını elde eden Dr. Fazıl Küçük, doktor kimliği ile hasta kabulünü de sürdürmüş, çoğu zaman bu muayeneler parası olmayan Kıbrıs Türklerine ücretsiz muayeneye dönüşmüştür. Bu özelliği, Kıbrıs Türkleri arasında tanınmasını ve

benimsenmesini de sağlamıştır. Bu durum, Halkın Sesi gazetesinin haber ağını da etkilemiş, gazeteye adanın farklı yerleşim yerlerindeki Türklerden bilgi/haber ulaşmasına yol açmıştır.

Gönüllülük esasında dönemin eli kalem tutanlarınca gazeteye yazılar yazılmış, bu çerçevede sadece siyasi olaylar değil, kültür – sanat, futbol ve voleybol gibi spor konularında da haberler yayınlanmıştır. Hatta o dönem Limasol’da öğretmenlik yapan Bener Hakkı Hakeri, haftada bir Limasol’dan Lefkoşa’ya gelerek Halkın Sesi gazetesinin sanat sayfasını yapmıştır (Gazeteci Akay Cemal ile 10 Mayıs 2019 tarihinde yapılan telefon görüşmesi).

Bunun yanısıra, Dr. Küçük ve ilkeleri ile aynı görüşlere sahip aydınlar da gazeteye yazılar yazmıştır. Nitekim Rauf Raif Denктаş da gazeteye yazı yazan aydınlardandır.

Gazete, kuruluş yılında yayın ilkeleri olarak belirttiği ilkeler doğrultusunda yayınlar yapmayı sürdürmüş, geçen yıllar ve oluşan yeni şartlar kapsamında bu ilkelerini sürdürmeye devam etmiştir. Gazete günümüzde de yayın hayatını sürdürmektedir.

Sonuç

İki farklı toplumun, buna bağlı olarak iki farklı kültüre, iki farklı etnik yapıya sahip kimliğin oluşturduğu Kıbrıs adası, Rumların 1830’lu yıllarda başlattığı Enosis çabalarına karşılık, Türklerin Enosis’i önleme, kendi kimliklerini ve Osmanlı’nın adadaki haklarını koruma mücadelesi içerisinde yürüttükleri varoluş çabaları özünde, farklılıkların bireysel kimliklere; bireysel kimliklerden de ulus kimliklere yansımının göstergesi niteliğindedir. Buna bağlı olarak, iki toplumun kendi gazetelerini çıkarma uğraşları, bu uğraş üzerinden kendi toplumlarını örgütlenme ve bu örgütlenme üzerinden de kendi kimliklerini yansıtma çabalarındandır. Özellikle; aynılıklar altında örgütlenme üzerinden kimliksel aidiyet yaratılırken beraberinde getirdiği ötekilik ayrılaşmayı yani diğer toplumdan farklılaşmayı da sağlamaktadır. Kıbrıs Türkleri arasında ilk gazetenin çıkarılma nedeni olarak; Rumların kilise örgütleri, Enosis mücadeleleri, Milli Meclisleri ve kulüpleri olması gösterilirken Kıbrıs Türklerinin böylesi oluşumlarının olmaması gösterilmiş, Enosis’i önleyecek, eğitim – öğretim açısından halkı bilinçlendirecek, ticari açıdan esnaf ve sanatkarları güçlendirecek, diliyle, diniyle Osmanlı İmparatorluğu’nun uzantısı olduğunu gösterecek örgütlenmelere duyulan ihtiyaç belirtilmiştir. Yani aslında Rum toplumundan farklı kültürel unsurlara sahiplik vurgulanarak Kıbrıs Türk toplumunu birleştiren unsurların vurgusu ve bunları örgütleyecek yapı ve anlayışın oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Burada da en önemli görev basın üzerinden yürütülmüş, gazeteler bu ilkelerin Kıbrıs Türkleri arasında yerleşmesini sağlamak amacıyla yayınlanmaya başlamıştır.

Kıbrıs Türk basın tarihi içerisinde, Türk toplumunun lideri olan Dr.Fazıl Küçük tarafından yayınlanması ve ilk yayınlandığı 1942 yılından günümüze değin yayın hayatını aralıksız sürdürüyor olması özelliklerinden dolayı Halkın Sesi gazetesi farklı bir yere sahiptir.

Bu özelliği çerçevesinde Halkın Sesi gazetesi, Kıbrıs Türk toplumunun örgütlenmesinde, Kıbrıs Türk kimliğinin yerleştirilmesinde ve Türk kimliği altında bu kimliği oluşturan değerlerin korunmasında önemli bir gazetedir. Yayın tarihi, II. Dünya Savaşı yıllarına yani dünyadaki ekonomik krizden Kıbrıs adasının da etkilendiği bir döneme denk düşmektedir. Başta Rum toplumunda yükselen Enosis isteklerine karşı Türk toplumunda karşı birlik yara-

tarak mücadele etmek olmak üzere, ekonomik açıdan Türkler arasında ilerleme kaydetmek, Anavatan'la bağı sürdürmek ve Anavatan'daki devrim ve gelişmelerin Kıbrıs Türkleri arasında da uygulanmasını sağlamak, kültür ve sanat hareketlerini desteklemek gibi çok çeşitli ilkeleri benimsemiştir. Bu ilkeler ve gazeteyle yansıyan kültür, spor, sosyo-ekonomik haberler, kimlik ve ulusal kimlik kavramlarının açıklamalarında da görüldüğü üzere ulusal kimlik/kolektif kimlik oluşturulmasını sağlayan önemli bileşenlerdir.

Gazetenin benimsediği ilkeler toplumun önemli kişilerince de destek görmüş, umutla karşılanmıştır. 3 aylık yayınlanma yasağı, gazetenin İngiliz yönetimi üzerindeki etkisini göstermenin yanı sıra teselliye gelenlerin olması gazetenin Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki etkisini de göstermektedir.

Bu çalışmada 1942 tarihinde yayın hayatına başlayan Halkın Sesi gazetesi, özellikle kuruluş amacı ve ilkeleri doğrultusunda, mevcut sınırlı sayıdaki anı – kitapta yer alan bilgiler ve başta gazetenin kurucusu ve başyazarı Dr Fazıl Küçük'ün anıları olmak üzere gazeteyle yazı yazan KKTC kurucu Cumhurbaşkanı R. Raif Denktaş'ın görüşleri ışığında ve gazetenin ilk yıllarındaki bazı haberlerin çözümlenmesi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çerçevede görülmektedir ki gazete, Kıbrıs Türk kimliğinin yerleşmesinde, bunun da ötesinde Kıbrıslı Türklerin örgütlenmesinde; sahibi Dr. Fazıl Küçük'ün siyasi kimliğinin de etkisiyle önemli bir role sahip olmuştur.

Halkın Sesi gazetesi bugünün toplumsal belleğini – kolektif bilincini yaratma ve sürdürme noktasında önemli bir konuma ve özelliğe sahip bir gazete olmuştur. Bugünün Kıbrıs Türk toplumuna hakim görüşlerini anlama noktasında Halkın Sesi gazetesinin yayınlanma nedenine ve özellikle ilk yıllarındaki haberlerine bakıldığında dönemin toplumsal belleğini oluşturmadaki etkisi ve bugünlere taşınmasındaki rolü de net olarak ortaya çıkmaktadır.

Notlar

- 1 15 Şubat 1921 tarihinde yayınlanmaya başlayan Söz gazetesi; sahibi Remzi Okan'ın 22 Ocak 1942 tarihinde vefatından dolayı yayın hayatını durmuş, gazete daha sonra 5 Mart 1943 – 14 Ağustos 1946 tarihleri arasında Remzi Okan'ın kızları Vedia ve Bedia tarafından yayınlanmıştır.

Kaynaklar

- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*, London.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek eski yüksek kültürlerde yazı, hazırlama ve politik kimlik*. (A. Tekin, Çev.). (2. bs.). İstanbul: Ayrıntı.
- Bostancı, M. N. (2003). Etnisite, modernizm ve milliyetçilik. *Türkiye Günlüğü*, S. 75.
- Burton, G. (1995). *Görünenden fazlası medya analizlerine giriş*. İstanbul: Yeni Alan.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık*. (L. Ferma, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Doğan, E. (2000). *Kimlikler kaskacında ulusal kişilik*. Ankara: İmge
- Duman, M. Z. (2007). Modern den post–moderne geçişte kimlik tartışmaları ve çok kültürlülük. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. S. 13.
- Erkal, M. (1999). *Sosyoloji*. İstanbul: Der.
- Fedai, H. An, A. (2012). *Örnekleriyle Kıbrıs Türk basın tarihi*. Lefkoşa: TipografArt .

- Göka E. (2006). *İnsan kısım kısım: Toplular, zihniyetler, kimlikler*. Ankara: Aşına.
- Güleç, C. (1992). *Türkiye’de kültürel kimlik krizi*. Ankara: Verso.
- Güvenir, O. (2016). *Dr. Fazıl Küçük’le geçen günlerim “Bir lideri anlatıyorum”*. Lefkoşa: Selen.
- Hall, S. (1998). *Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler, kültür, küreselleşme ve dünya sistemi* (G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Hannum, K. M. (2007). *Social identity: Knowing yourself, knowing others*. Nort Carolina: CCL.
- McQuail, D. (1987). *Mass communication teory: An introduction* (2. Ed.). Sage Publication: London.
- Jacobson Widding, A. (1983). *Identity: Personal and socio cultural*, Uppsala.
- Katz, E. Blumler, J.G. ve Gurivitch, M. (1995). Utilization of mass communication by the individual. *Approaches to media: A reader* (O. Boyd – B. and C. Newbold ed.) London: Arnold.
- Kıbrıs Türk basın tarihi* (2012). Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği yayını, Lefkoşa: Söylem.
- Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. S. 1.
- Tamer, M.G. (2014). Kimlik/lerin seyrine bir keşif. *Folklor ve Edebiyat Dergisi*. S. 77.
- Türkbağ, A. U. (2003). Kimlik, hukuk ve adalet sorunu kimlikler. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. S. 23. Ankara: Doğu Batı.
- Ünlü, C. (1981). *Kıbrıs’ta basın olayı (1878 – 1981)*. Lefkoşa: Basın Yayın Genel Müdürlüğü.

Ek kaynak:

Gazeteci Akay Cemal ile 10 Mayıs 2019 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.